

УДК 378.132

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

©Фрицюк В. А.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Інформація про автора:

Фрицюк Валентина Анатоліївна: ORCID:0000-0001-6133-2656; hfrjdcmr@ukr.net; кандидат педагогічних наук; доцент; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, Україна.

У ході дослідження розкрито поняття готовності в межах різних підходів – особистісного та функціонального. Наголошено на стратегічній меті системи фахового зростання педагогічних і науково-педагогічних працівників, що передбачає забезпечення умов для їхнього безперервного професійного розвитку і саморозвитку, формування відповідних потреб, що може бути досягнуто шляхом реалізації низки тактичних цілей, названих у статті. Окреслено сутнісні характеристики готовності майбутніх фахівців до професійного саморозвитку, як здатності студента здійснювати цілеспрямовану рефлексивну діяльність, пов'язану з проектуванням і реалізацією якісних змін своєї особистості й реалізувати на практиці свій суб'єктний досвід у галузі професійного самовизначення та самореалізації на основі усвідомленої саморегуляції своєї навчально-професійної діяльності. Критеріями готовності визначено: ціннісне усвідомлення професійного саморозвитку; інтегративно-теоретична підготовка; практично-операційна підготовка, сформованість практичних умінь і навичок стосовно професійного саморозвитку; спрямованість на самоаналіз, самооцінку власного професійного саморозвитку.

Ключові слова: готовність, майбутні фахівці, професійний саморозвиток, готовність до професійного саморозвитку.

Фрицюк В. А. «Сущностные характеристики готовности будущих специалистов к профессиональному саморазвитию»

В ходе исследования раскрыто понятие готовности в рамках различных подходов - личностного и функционального. Уделено внимание стратегической цели системы профессионального роста педагогических и научно-педагогических работников, которая предусматривает обеспечение условий для их непрерывного профессионального развития и саморазвития, формирования соответствующих потребностей, что может быть достигнуто путем реализации ряда тактических целей, перечисленных в статье. Определены сущностные характеристики готовности будущих специалистов к профессиональному саморазвитию, как способности студента осуществлять целенаправленную рефлексивную деятельность, связанную с проектированием и реализацией качественных изменений своей личности и реализовать на практике свой субъектный опыт в области профессионального самоопределения и самореализации на основе осознанной саморегуляции своей учебно-профессиональной деятельности. Критериями готовности определено: ценностное сознание профессионального саморазвития; интегративно-теоретическая подготовка; практически-операционная подготовка, сформированность практических умений и навыков к профессиональному саморазвитию; направленность на самоанализ, самооценку собственного профессионального саморазвития.

Ключевые слова: готовность, будущие специалисты, профессиональное саморазвитие, готовность к профессиональному саморазвитию.

Frytsiuk V. A. “The essential characteristics of future experts for the professional self-development”.

In the context of modernization of higher education, one of the factors in providing the state competitiveness on the global level is to improve specialists' preparation quality, in particular, to form prospective teachers' motivation to continuous professional education and professional self-development. Self-development of personality of prospective teacher is urgent to the modern educational process. Self-development – is mental or physical man's development which he achieves by own unaided study, exercises. Self-development is carried out by own forces, without the influence or assistance of any external forces. Self-development is considered as person's comprehension of individual qualities and their enrichment through inclusion in appropriate activities, including educational one. Analysis of contemporary psychological and educational research confirmed that in the scientific psychological and pedagogical literature the term «teacher's self-development» has no clear consistent definition due to different methodological approaches to its consideration. The process of professional self-development of future professionals and structure are considered by scientists from the standpoint of different approaches.

Key words: readiness, future professionals, professional self-development, readiness for professional self-development.

Постановка проблеми. Безперервний професійний саморозвиток майбутніх педагогів – цестійний динамічний процес, спрямований на самоорганізацію прогресивних змін у сфері внутрішнього світу особистості студента на шляху досягнення вищих рівнів професіоналізму в педагогічній діяльності.

Процес професійного саморозвитку особистості є однією з важливих проблем у філософії, психології, педагогіці, акмеології. У філософії процес саморозвитку особистості розглядають як духовно-практичне перетворення з метою повноти індивідуального самовдосконалення. У психології процес саморозвитку особистості трактують як необхідну умову самореалізації особистості. Психологи розглядають саморозвиток як свідомий процес особистісного становлення з метою ефективної самореалізації на основі значущих прагнень і зовнішніх впливів. У педагогічних дослідженнях саморозвиток особистості аналізують з урахуванням активного впливу соціального середовища, трактуючи його як прагнення людини збагатити свої індивідуальні якості за допомогою тих видів діяльності, які сприяють їх формуванню чи вдосконаленню. Предметом педагогічних досліджень є ті шляхи і засоби підвищення внутрішньої творчої активності особистості, що в результаті повинні сприяти її саморозвитку.

Теоретико-методологічну основу формування готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку становлять підходи:

- акмеологічний, що забезпечує підготовку до безперервного професійного саморозвитку майбутніх педагогів як особистостей, орієнтованих на найвищі професійні досягнення;
- аксіологічний підхід розглядається в контексті задоволення професійних потреб майбутніх педагогів, усвідомлення ними цінностей професійного саморозвитку;
- антропоцентричний, що дозволяє організувати процес формування готовності до професійного саморозвитку з опорою на самоосвіту і активізацію внутрішньої активності студентів;
- діяльнісний, спрямований на аналіз функціонально-компонентного складу професійної педагогічної діяльності;
- компетентнісний розглядається в дослідженні у площині формування в майбутнього педагога певних компетенцій, що сприяють його успішному розв'язанню професійних завдань і безперервному професійному саморозвитку;
- культурологічний передбачає використання феномена культури в якості стрижневого в розумінні й поясненні педагогічних явищ і процесів, зокрема тих, що стосуються підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку;

- особистісний, що забезпечує орієнтування на особистість кожного студента в їхній підготовці до безперервного професійного саморозвитку;
- синергетичний, дозволяє розглядати безперервний професійний саморозвиток майбутніх педагогів у постійному розвитку відповідно до універсальних закономірностей еволюції природи, суспільства й людини;
- системний, що забезпечує дослідження безперервного професійного саморозвитку майбутніх педагогів, як багатоаспектного поняття, до складу якого входять взаємопов'язані й взаємозалежні елементи й процес підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. На цій основі вибудовувався авторський підхід до формування готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку.

Підготовку майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку тлумачимо як частину фахової підготовки, що наскрізно охоплює всі складники навчально-виховного процесу педагогічного ВНЗ як системи, здійснюється у взаємозв'язку із загальнопедагогічною підготовкою і передбачає етапність формування готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку в єдності адаптаційно-організаційного, пошуково-інформаційного, практично-орієнтованого, контрольнорефлексивного, регулятивно-корегуючого етапів.

Складним особистісним утворенням, своєрідною системою, що включає багато компонентів, які у своїй сукупності дають змогу певній особі виконувати більш чи менш успішно конкретну роботу вважає готовність до трудової діяльності В. Моляко [13].

Аналіз останніх досліджень. Питання взаємозв'язку саморозвитку особистості з самопізнанням знайшли відображення у змісті зарубіжних теорій особистості А. Маслоу [Error! Reference source not found.14], К. Роджерса [Error! Unknown switch argument.21], провідною ідеєю яких є залежність процесу особистісного розвитку від чинників, що складають внутрішній світ людини, а дійові прояви зумовлені внутрішньою готовністю сприйняти зовнішній вплив і відреагувати на нього. Співзвучні погляди на цю проблему мають Л. Анциферова, А. Брушлінський, І. Кон та ін. Отже, проблему професійного саморозвитку доцільно розглядати крізь призму готовності до його здійснення.

Оскільки процес саморозвитку професійних якостей майбутнього фахівця має бути цілеспрямованим, змістовим, таким, що націлює людину на саморозвиток, організує професійне самозростання, вважає С. Некрасова, остільки є необхідність розглянути сутність готовності до нього [15]. Таким чином, у процесі спеціально організованої підготовки в педагогічному ВНЗ має відбуватися формування готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку.

Готовність до різних видів діяльності досліджували М. Артюшина, О. Гончарова, Т. Гуцан, М. Дьяченко, О. Керницький, Л. Кондрашова, О. Кривильова, М. Кулакова, О. Павленко, О. Серняк, В. Уліч, Н. Чорна та ін.

Виклад основного матеріалу. У контексті особистісного підходу до визначення готовності (О. Гончарова, О. Кривильова, М. Кулакова, О. Павленко, К. Рейда, Л. Савенкова, О. Серняк, С. Тарасова, В. Уліч, П. Харченко, Т. Шестакова та ін.) її розуміють як психічний стан і характеристику особистості.

У контексті функціонального підходу (А. Андрєєва, Ф. Рекешева та ін.) психологічна готовність розглядається у зв'язку з психічними функціями, формування яких вважається необхідним для досягнення відповідних результатів діяльності, тобто «готовність» визначається як психофізіологічний стан, що забезпечує швидкість актуалізації потрібного досвіду. За умов особистісного підходу готовність розглядається в контексті особистісних передумов успішної діяльності. Цей підхід передбачає вдосконалення психічних процесів, станів і властивостей особистості, які необхідні для ефективної діяльності, тобто готовність трактується як особистісне утворення, інтегративна стійка характеристика, що сприяє успішній діяльності [16].

У межах функціонального підходу готовність розглядається як певний психічний стан індивіда; при цьому підкреслюється тимчасова характеристика (готовність розглядається в тимчасовому стані, точніше як короткочасне або довготривале, в цьому переважаючим на

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

даний момент стані активуються психічні функції); пояснюється як вміння себе мобілізувати психічно і фізично. Услід за Ю. Бабанським, В. Шадриковим та ін. А. Чурсіна визначає готовність як прояв індивідуальних якостей особистості та їх цілісності, які обумовлені ефективним характером діяльності з високою результативністю. Таким чином, під готовністю А. Чурсіна розуміє інтегровану якість особистості, що припускає єдність мотиваційної та процесуальної систем діяльності, необхідну для саморозвитку та самовдосконалення [23].

Є. Зеєр розглядає готовність як складне особистісне утворення відносно двох основних рівнів. На першому рівні готовність розглядається ним як бажання, прагнення оволодіти певною професією, спеціальністю; на другому – як здатність, підготовленість до професійної діяльності. Основними компонентами готовності, на думку дослідника, є такі: мотиваційний: потреба у праці, зацікавленість професією, спеціальностями; уявлення про соціальний статус, престижність професії; матеріальна зацікавленість; пізнавальний: розуміння соціальної значущості, необхідності обраної професії, знання шляхів досягнення мети; емоційний: гордість за професію, естетичне відношення до професійної майстерності; вольовий: вміння мобілізувати свої сили, подолати труднощі на шляху досягнення мети [Об, с. 23].

Розглядаючи готовність у контексті проблеми розвитку акмеологічної культури майбутнього магістра, А. Деркач зазначає, що дослідження готовності здійснюються у трьох площинах: індивідуально-особистісній (готовність як комплекс різноманітних властивостей; інтегральне, цілісне утворення), функціональній (готовність досліджується як короткотривалий або довготривалий стан, у якому активізуються психічні функції та мобілізуються фізичні й психічні ресурси) й особистісно-діяльній (готовність визначається як цілісний прояв усіх аспектів особистості, що забезпечують ефективність діяльності) [3]. Науковець вважає, що готовність до саморозвитку є цілісним проявом внутрішньої активності особистості у подоланні внутрішніх протиріч та творчій реалізації планів і програм самоздійснення; це складне, комплексне психічне утворення, сплав компонентів, що мають динамічну структуру, між якими є функціональні залежності.

Для того, щоб особистість була готова до чогось, їй необхідно мати здібності та сукупність набутого досвіду, вважає О. Остроумова. Цей досвід можна формувати за трьома напрямками: знання; вміння та навички; самовизначення. Самовизначення особистості є свідомим актом виявлення та утвердження власної позиції в проблемних ситуаціях. Самовизначитися – це порівняти свої власні норми, потреби і здатності із зовнішніми нормами, привести їх у відповідність. Науковцем визначено такі етапи самовизначення: встановлення людиною своїх власних особливостей, рис, якостей, здібностей; вибір критеріїв, норм і оцінювання себе; визначення своїх вже наявних на сьогодні якостей, прийняття або неприйняття себе, того, що можна зробити сьогодні в разі невідповідності необхідним нормам; передбачення своїх завтрашніх потенційних можливостей, прийняття або неприйняття себе як відповідного нормам в ситуації завтрашнього дня; побудова близьких, середньотривалих і віддалених цілей; перегляд застосовуваних критеріїв оцінок у зв'язку зі зміною цінностей і менталітетів у собі й суспільстві; пересамовизначення – людина заново приймає або не приймає себе, потім цикл може відновитися [018].

Важливим завданням системи освіти України нині є формування персоналізованої готовності кожної людини до саморозвитку, наголошує Л. Зязюн, до виконання громадянського обов'язку найістотнішого прояву природовідповідних творчих можливостей і обов'язку самозабезпечення себе в соціумі на рівні необхідних життєвих запитів та інтересів засобами учіння й виховання в інституціональних закладах держави, з підготовкою себе до самоучіння, самовиховання, самовияву творчої активності і самоідентифікації впродовж життя. Як стверджує науковець, три етапи готовності до саморозвитку, зокрема підготовчий, інтегруючий і креативний є базовими структурними складовими для пояснення і забезпечення процесу становлення та розвитку компетенцій суб'єктів учіння, які дозволяють їм більш-менш комфортно адаптуватися до соціальних

змін, знайти внутрішні ресурси для збагачення знаннєвого і почуттєвого потенціалу, модернізувати професійні уміння та світоглядні орієнтації [07].

За результатами аналізу наукових досліджень М. Дьяченко та Л. Кандибович [05] виокремлюють тривалу (загальну або завчасну) і тимчасову (ситуативну) готовність. На думку науковців, на відміну від тимчасової готовності, яка відображає особливості та вимоги майбутньої ситуації у вигляді внутрішньої налаштованості на певну поведінку, змобілізованості усіх сил на активні та доцільні дії, тривала готовність – це стійка система професійно важливих якостей особистості (позитивне ставлення до професії, організованість, уважність, самовлада і т.д.), її досвід, знання, навички, уміння, необхідні для успішної діяльності у багатьох ситуаціях. Тобто, у найзагальнішому вигляді, тривала готовність є структурою до якої входить: позитивне ставлення до того чи іншого виду діяльності, професії; адекватні вимогам діяльності, професії, риси характеру, здібності, темперамент, мотивація; необхідні знання, навички та вміння; стійкі професійно важливі особливості сприйняття, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів.

Професійну готовність дослідники (О. Безпалько, О. Дубасенюк, В. Поліщук та ін.) трактують як інтегративну складну характеристику особистості, що визначається системною сукупністю професійних якостей, необхідних і достатніх для успішної самостійної професійної діяльності [Error! Unknown switch argument.20].

О. Павленко, погоджуючись з К. Дурай-Новаковою, стверджує, що професійна готовність є не лише результатом, а й метою професійної підготовки, початковою та основною умовою ефективної реалізації можливостей кожної особистості та є складним структурним утворенням, ядром якого є позитивні установки, мотиви та усвідомлення цінності педагогічної праці. До складу готовності входять також комплекс професійно-педагогічних знань, навичок і вмінь, певний досвід їхнього застосування на практиці. К. Дурай-Новакова пов'язує професійну готовність зі спрямованістю та стійкими установками на професійну діяльність. При цьому готовність – це не поєднання якостей і психічного стану особистості. На думку науковця, психічний стан, що не є якістю особистості, може переходити протягом діяльності в якість. Якщо готовність функціонує в певний обмежений проміжок часу, її можна назвати станом, якщо готовність проявляється в різні періоди під впливом мотиваційних факторів і ситуацій, варто говорити про готовність як про якість особистості [Error! Unknown switch argument.19].

Визначаючи структуру професійної готовності, К. Дурай-Новакова вирізняє в ній п'ять компонентів, а саме: мотиваційний (професійно значущі потреби, інтереси і мотиви діяльності); орієнтаційно-пізнавальний (знання й уявлення про зміст професії, вимоги фахових ролей, способи вирішення професійних завдань); емоційно-вольовий (почуття відповідальності за результат діяльності, самоконтроль, вміння управляти діями, з яких складається виконання професійних обов'язків); операційно-діяльнісний (мобілізація і актуалізація професійних знань, вмінь, навичок і професійно значущих властивостей особистості; адаптація до вимог професійних ролей і до умов професійної діяльності); установочно-поведінковий (налаштованість на сумлінну працю) [Error! Unknown switch argument.4].

Готовність студентів до професійного саморозвитку є, на думку К. Соцького, особливим особистісним станом, що передбачає наявність у студента мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, прагнення до розширення й поглиблення професійних знань і вмінь, спрямованість на вдосконалення індивідуальних якостей, необхідних у професійній діяльності з метою успішного просування в ній [Error! Unknown switch argument.22].

Нове звучання отримала проблема формування готовності до професійного саморозвитку в студентів ВНЗ у рамках гуманістичної педагогіки, яка виникла в 60-80 роки ХХ століття і пов'язана з іменами А. Маслоу, К. Роджерса та ін.

Готовність до професійної діяльності С. Некрасова розуміє як цілісний стан підготовленості людини до неї, що забезпечує її фахову спрямованість, дає змогу швидко

адаптуватися до професійного середовища та успішно виконувати свої функціональні обов'язки. Готовність до професійного саморозвитку розглянуто як інтегративну сукупність якостей особистості, набутих у професійній підготовці, та інтернальних здібностей до професійних самозмін і складається із взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційного та рефлексійного [17].

Готовність до педагогічної діяльності як інтегративну професійну якість учителя, що забезпечує перехід від системи підготовки у ВНЗ до системи професійної діяльності досліджувала І. Колеснікова. Зміст і структуру готовності автор надає у вигляді блоків, які містять усвідомлення випускником педагогічного ВНЗ місця й функціональних можливостей своєї педагогічної діяльності в конкретній соціокультурній ситуації; індивідуально-гуманну орієнтацію, здатність бути носієм соціокультурних і професійних цінностей у життєдіяльності інших людей; наявність конкретної позиції вчителя, професійної компетентності, відповідність підготовки майбутнього вчителя сучасному рівню розвитку науки про педагогічну діяльність, передовим педагогічним технологіям [9].

Готовність до професійно-педагогічного самовдосконалення Т. Шестакова розглядає як цілісне, відносно стійке особистісне утворення, що є сукупністю взаємопов'язаних особистісних мотиваційно-ціннісних, когнітивно-інтелектуальних і операційно-діяльнісних детермінант безперервного професійного зростання учителя-вихователя, які забезпечують оптимальну реалізацію самоосвіти, самовиховання, самоактуалізації та самоменеджменту у професійній діяльності педагога [Error! Unknown switch argument.24, с. 16].

Професійна готовність учителя, на думку А. Кужельного, – це інтегративна професійно значуща якість особистості майбутнього вчителя, що є системою взаємозалежних структурних компонентів, до яких належать особистісні та процесуальні аспекти. Різноманітність підходів щодо пояснення феномена готовності до професійного саморозвитку дозволяє трактувати її як інтегративну якість особистості педагога-професіонала, умову та передумову ефективної педагогічної діяльності, узагальнений показник професійної компетентності майбутніх вчителів технологій, мету професійного самовдосконалення [12].

Теоретичні дослідження наявних психологічних концепцій саморозвитку особистості дозволили С. Кузіковій стверджувати, що психологічні ресурси як сукупність можливостей розвитку вже існують у психологічній реальності людини, але для здійснення прогресивного особистісного саморозвитку потрібна їх самоактуалізація і встановлення між ними певних функціональних зв'язків. Звідси випливає важливість іншого боку цілісної системи саморозвитку особистості, структурні складові якого є мотиваційно-вольовими регуляторами саморозвитку і забезпечують переростання особистості в суб'єкта власних змін. Це – мотиви, цілі, засоби і готовність до саморозвитку [013, с. 158]. Погоджуючись із С. Кузіковою, вважаємо готовність до саморозвитку надзвичайно важливим моментом саморозвитку особистості як актуалізованого, усвідомленого та керованого процесу позитивної особистісної зміни.

П. Горностай розуміє готовність до саморозвитку як системне явище ситуативної або довгострокової, стійкої готовності, що є діалектичною єдністю психічних процесів і властивостей особистості. Готовність – це система особистісної та функціональної, а також змістовної та оціночної категорії. Виділені блоки – це різні форми прояву готовності, що зустрічаються в реальній життєдіяльності суб'єкта [02].

Готовність до професійного саморозвитку фахівця забезпечується сформованою професійною перспективою розвитку, яка відповідає ціннісним орієнтаціям особистості, а також наявністю навичок саморозвитку. Готовність до професійного саморозвитку не часто була предметом спеціальних досліджень, на відміну від готовності до діяльності в цілому.

Цілком погоджуємося з О. Остапчук, яка вважає, що орієнтирами й показниками вищої педагогічної освіти повинні стати не лише традиційні критерії – рівень знань, працевлаштування, а й прояв суб'єктності, внутрішніх механізмів саморегуляції особистості, її здатність до самореалізації. На думку науковця, однією з ключових проблем

вищої педагогічної освіти є формування у майбутнього педагога готовності до професійного саморозвитку в процесі самопроєктування особистісних і професійних якостей. Зауважимо, що О. Остапчук акцентує увагу на такому явищі, як професіоналізація, під якою розуміє формування позиції, інтеграцію особистісних і професійних якостей у процесі виконання обов'язків. І саме професіоналізація, на її думку, як психологічна категорія відображає процес саморозвитку особистості протягом життя, у межах якого відбувається становлення специфічних видів суб'єктної активності особистості на основі розвитку і структурування сукупності професійно орієнтованих її характеристик, що забезпечують реалізацію функцій пізнання, спілкування і регуляції в конкретних видах діяльності та на різних етапах професійного шляху [17, с.13]. Погоджуємося з науковцем у визначенні готовності до професійного саморозвитку як здатності майбутнього педагога здійснювати цілеспрямовану рефлексивну діяльність, пов'язану з проєктуванням і реалізацією якісних змін своєї особистості як носія педагогічної культури, корекцією педагогічної діяльності, подоланням бар'єрів, контролем поточних змін і співвідношенням результатів з тенденціями розвитку педагогічної культури у цілому.

У Книзі національної освіти України (за ред. В. Кременя) стверджується, що основна відповідальність за безперервний професійний розвиток лягає на *педагогічних і науково-педагогічних працівників*, функцією яких є відтворення і збагачення кадрового потенціалу держави. Саме до цієї категорії персоналу висувається вимога органічного поєднання можливостей різних (формальної, неформальної та інформальної) складових системи педагогічної і науково-педагогічної освіти. Крім того, прискорення й радикалізація суспільних змін виражається в ускладненні, швидкій інформатизації усіх аспектів життєдіяльності, зростанні економічному й запиті у фахівцях дослідницько-інноваційно-майстерного типу. Це вимагає посилення ролі вищих (магістерського, докторського) формальних освітніх рівнів (а також і науково-педагогічних кадрів), спонукаючи до розбудови цілісної системи неформальної та інформальної освіти, зокрема освіти дорослих. Адже, приміром, у тридцяти країнах Організації економічного співробітництва і розвитку лише один відсоток населення після 40-річного віку перебуває у формальній освіті, пов'язаній зі здобуттям певного освітнього рівня (за Міжнародною стандартною класифікацією освіти) [8].

Незважаючи на те, що серед основних вимог до особистості педагога-професіонала вчені виділяють: професійно-педагогічні знання, вміння і навички; розвинену емпатію та високий ступінь емоційної стійкості й самоконтролю; відповідальність та творчий підхід до діяльності; розвинену професійну самосвідомість; майстерність слова; мотиваційно-ціннісне ставлення до праці та педагогічну спрямованість та ін., основою ефективності педагогічної діяльності, як стверджує З. Крижановська, є постійне прагнення педагога до саморозвитку [11], що вимагає від нього відповідної готовності.

Готовність до професійного саморозвитку, вважає О. Колодницька, є неперервним, цілеспрямованим процесом, який ґрунтується на свідомому прагненні до особистісного й професійного зростання і характеризується єдністю когнітивного, емоційно-особистісного, діяльнісно-поведінкового компонентів, здібностями особистості, її духовним та інтелектуальним потенціалом, інтересами, переконаннями, прагненнями й виявляється в активній, творчій позиції щодо пізнання навколишнього світу [10, с. 14].

Найбільш повне, на наш погляд, визначення «готовності до професійного саморозвитку», яке узагальнює, по-суті, всі попередні, пропонує А. Чурсіна, розуміючи під цією якістю здатність людини реалізувати на практиці свій суб'єктний досвід у галузі професійного самовизначення та самореалізації на основі усвідомленої саморегуляції своєї навчально-професійної діяльності [23].

Науковці вважають стратегічною метою системи фахового зростання педагогічних і науково-педагогічних працівників забезпечення умов для їхнього безперервного професійного розвитку і саморозвитку, формування відповідних потреб. Це може бути досягнуто шляхом реалізації низки тактичних цілей:

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

- розроблення й запровадження соціальних мотивацій (стимулів і заохочень) актуалізації потреби в безперервному підвищенні професіоналізму всіх категорій педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- створення умов для утримання фахівців у сфері педагогічної і науково-педагогічної діяльності;
- розвиток післядипломної педагогічної й науково-педагогічної освіти, включаючи періодичне підвищення кваліфікації учителів і викладачів, розроблення засад і технологій навчання дорослих;
- кількісне збільшення й якісне поліпшення аспірантури та докторантури як основних інститутів підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації;
- підвищення уваги до проблем персонального розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників, передусім до тих змін, що відбуваються протягом професійної діяльності, створення умов для оптимізації і гармонізації тенденцій професійного вдосконалення [8].

Зазначене повною мірою стосується організації психолого-педагогічної й фахової підготовки майбутніх педагогів у ВНЗ, що зумовлюється специфікою їхньої майбутньої професійної діяльності, спрямованої на становлення учня як особистості, громадянина, на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації. Діяльність педагога надзвичайно різноманітна, оскільки він повинен уміти: викладати, займатися виховною роботою, здійснювати класне керівництво, займатися організаторською, методичною діяльністю, позашкільною, науково-дослідною та діяльністю, спрямованою на самоосвіту, самовиховання, безперервний професійний саморозвиток. Це потребує від педагога особливих індивідуальних якостей, здатності адаптуватися до професійного середовища та успішно виконувати свої функціональні обов'язки, прогресивної системи цінностей, а головне – осмисленого ставлення до себе як суб'єкта професійної діяльності, що вимагає від нього готовності до безперервного професійного саморозвитку.

Висновки. Підсумовуючи, *«готовність майбутнього фахівця до безперервного професійного саморозвитку»* визначаємо як здатність студента здійснювати цілеспрямовану рефлексивну діяльність, пов'язану з проектуванням і реалізацією якісних змін своєї особистості й реалізувати на практиці свій суб'єктний досвід у галузі професійного самовизначення та самореалізації на основі усвідомленої саморегуляції своєї навчально-професійної діяльності.

Готовність майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку як інтегративна якість особистості визначається сукупністю сформованих її структурних компонентів (мотиваційно-ціннісного; інформаційно-пізнавального; організаційно-діяльнісного; емоційно-регулятивного; рефлексивно-оцінного).

На основі аналізу змістових характеристик виокремлених складових визначено критерії сформованості готовності до безперервного професійного саморозвитку майбутніх учителів (ціннісне усвідомлення необхідності цілеспрямованого безперервного професійного саморозвитку; інтегративно-теоретична підготовка, рівень одержаних професійно спрямованих знань; практично-операційна підготовка, сформованість практичних умінь і навичок стосовно професійного саморозвитку; сукупність індивідуально-психологічних якостей, важливих для безперервного професійного саморозвитку й майбутньої професійної діяльності загалом; спрямованість на самоаналіз, самооцінку власного професійного саморозвитку), які конкретизовано в комплексі відповідних показників.

Список використаних джерел

1. Андреева А. В. Формирование готовности преподавателей средних специальных учебных заведений к экспериментальной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01, 13.00.08 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А. В. Андреева. – Смоленск, 2006. – 18 с.

2. Горноста́й П. П. Готовность личности к саморазвитию как психологическая проблема / П. П. Горноста́й // Проблема саморазвития личности: методология и практика. – Луцк, 1990. – С. 126-138.
3. Деркач А. А. Акмеологическая культура будущего магистра: методология и технология развития / А. А. Деркач, О. В. Москаленко, Е. В. Селезнева. – М. : РАГС, 2004. – 196 с.
4. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дисс.... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 32 с.
5. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск, 1976. – 176 с.
6. Зеер Э. Ф. Профоринтология: теория и практика : учебное пособие / [Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, И. О. Садовникова]. – М. : Академический Проспект, Екатеринбург : Деловая книга, 2004. – 192 с.
7. Зязюн Л. І. Саморозвиток особистості в освітній системі Франції : монографія / Л. І. Зязюн. – Київ ; Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 386 с.
8. Книга національної освіти України [Електронний ресурс] / Акад. пед наук України; за ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2009. – Режим доступу : <http://refdb.ru/look/1238872-p6.html>.
9. Колесникова И. А. Теоретико-методологическая подготовка к воспитательной работе в цикле педагогических дисциплин : автореф. дис.... канд. пед. наук / И. А. Колесникова. – М., 1991. – 16 с.
10. Колодницька О. Д. Стимулювання професійного саморозвитку майбутнього вчителя гуманітарного профілю засобами проектних технологій : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ольга Дмитрівна Колодницька. – Хмельницький, 2012. – 20 с.
11. Крижановська З. Ю. Самореалізація людини як запорука її саморозвитку / З. Ю. Крижановська // Соціальна психологія. – 2009. – № 3 (35). – С. 95-100.
12. Кужельний А. В. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Андрій Володимирович Кужельний ; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. Держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2014. – 20 с.
13. Кузікова С. Б. Психологія саморозвитку : навч. посіб. / С. Б. Кузікова ; Сум. Держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми : МакДен, 2011. – 149 с.
14. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 479 с.
15. Некрасова С. М. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх магістрів з управління навчальним закладом : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Світлана Миколаївна Некрасова. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.
16. Остапенко Е. О. Формування готовності майбутніх економістів до професійного саморозвитку / Е. О. Остапенко // дис. ... канд. пед. наук 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Ін-т вищої освіти НАПН України. – Київ, 2015. – 250 с.
17. Остапчук О. Професійний саморозвиток і самопроектування в системі педагогічної освіти / О. Остапчук // Шлях освіти. – 2007. – № 4. – С. 13-18.
18. Остроумова Е. Н. Педагогическая технология формирования готовности студентов к развитию учебной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Елена Николаевна Остроумова. – Волгоград, 2002. – 150 с.
19. Павленко Е. А. Формирование готовности студентов педвуза к использованию национальных традиций в воспитании школьников : дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 01 / Елена Алексеевна Павленко. – Кривой Рог, 1997. – 194 с.
20. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Віра Аркадіївна Поліщук. – Тернопіль, 2007. – 454 с.
21. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс ; [пер. с англ. И. Шениной ; общ. Ред. И. Е. Есенина]. – М. : Прогресс, 1994. – 479 с.
22. Соцький К. О. Структура готовності студентів медичних коледжів до професійного саморозвитку / К. О. Соцький // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. 2014. – № 1. – С. 55-62.
23. Чурсина А. С. Формирование готовности к профессиональному саморазвитию у студентов вуза в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин. автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / А. С. Чурсина. – Челябинск, 2011. – 18 с.

24. Шестакова Т. В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тетяна Віталіївна Шестакова. – Київ, 2006. – 250 с.

References

1. Andreeva, AV 2006, 'Formirovanie gotovnosti prepodavatelej srednih specialnyh uchebnyh zavedenij k jeksperimentalnoj dejatelnosti', Kand.ped.n. abstract, Smolensk.
2. Gornostaj, PP 1990, 'Gotovnost lichnosti k samorazvitiju kak psihologicheskaja problema', *Problema samorazvitija lichnosti: metodologija i praktika*, Luck, pp. 126-138.
3. Derkach, AA, Moskalenko, OV & Selezneva, EV 2004, *Akmeologicheskaja kultura budushhego magistra: metodologija i tehnologija razvitija*, RAGS, Moskva.
4. Duraj-Novakova, KM 1983, 'Formirovanie professional'noj gotovnosti studentov k pedagogicheskoy dejatelnosti', Doc.ped.n. abstract, Moskva.
5. Djachenko, MI & Kandybovich, LA 1976, *Psihologicheskie problemy gotovnosti k dejatelnosti*, Minsk.
6. Zeer, JeF, Pavlova, AM & Sadovnikova, IO 2004, *Proforientologija: teorija i praktika*, Akademicheskij Prospekt, Moskva, Delovaja kniga, Ekaterinburg.
7. Zyazyun, LI 2006, *Samorozvytok osobystosti v osvitniy systemi Frantsiyi*, Vydavnytstvo Mykolajivskoho derzhavnogo humanitarnoho universyteta imeni Petra Mohyly, Kyiv, Mykolajiv.
8. Kremen, VH (ed.) 2009, *Knyha natsionalnoi osvity Ukrayiny*, Akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny, Kyiv, <<http://refdb.ru/look/1238872-p6.html>>.
9. Kolesnikova, IA 1991, 'Teoretiko-metodologicheskaja podgotovka k vospitatelnoj rabote v cikle pedagogicheskikh disciplin', Kand.ped.n. abstract, Moskva.
10. Kolodnytska, OD 2012, 'Stymulyuvannya profesijnogo samorozvytku maybutnoho vchytelya humanitarnoho profilyu zasobamy proektnykh tekhnolohiy', Kand.ped.n. abstract, Khmelnytskyy.
11. Kryzhanovska, ZYu 2009, 'Samorealizatsiya lyudyny yak zaporuka yiyi samorozvytku', *Sotsialna psykholohiya*, no. 3 (35), pp. 95-100.
12. Kuzhelnyy, AV 2014, 'Formuvannya hotovnosti do profesijnogo samorozvytku maybutnoho vchytelya tekhnolohiy', Kand.ped.n. abstract, Derzhavnyy vyshchyy navchalnyy zaklad Pereyaslav-Khmelnytskyy derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni Hryhoriya Skovorody, Pereyaslav-Khmelnytskyy.
13. Kuzikova, SB 2011, *Psykholohiya samorozvytku*, Sums'kyy derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni A Makarenka, MakDen, Sumy.
14. Maslou, A 1999, *Motivacija i lichnost*, Evrazija, Sankt-Peterburg.
15. Nekrasova, SM 2012, 'Formuvannya hotovnosti do profesijnogo samorozvytku maybutnykh mahistriv z upravlinnya navchalnym zakladom', Kand.ped.n. abstract, Zaporizhzhya.
16. Ostapenko, EO 2015, 'Formuvannya hotovnosti maybutnykh ekonomistiv do profesijnogo samorozvytku', Kand.ped.n. thesis, Instytut vyshchoyi osvity Natsionalnoi akademiyi pedahohichnykh nauk Ukrayiny, Kyiv.
17. Ostapchuk, O 2007, 'Profesijnyy samorozvytok i samoproektuvannya v sytemi pedahohichnoi osvity', *Shlyakh osvity*, no. 4, pp. 13-18.
18. Ostroumova, EN 2002, 'Pedagogicheskaja tehnologija formirovanija gotovnosti studentov k razvitiju uchebnoj dejatelnosti', Kand.ped.n. thesis, Volgograd.
19. Pavlenko, EA 1997, 'Formirovanie gotovnosti studentov pedvuza k ispolzovaniju nacionalnykh tradicij v vospitanii shkolnikov', Kand.ped.n. thesis, Krivoj Rog.
20. Polishchuk, VA 2007, 'Teoriya i metodyka profesijnoyi pidhotovky sotsialnykh pedahohiv v umovakh neperervnoi osvity', Doct.ped.n. thesis, Ternopil.
21. Rodzhers, K 1994, *Vzglyad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka*, Progress, Moskva.
22. Sotsky, KO 2014, 'Struktura hotovnosti studentiv medychnykh koledzhiv do profesijnogo samorozvytku', *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya Pedahohika*, no. 1, pp. 55-62.
23. Chursina, AS 2011, 'Formirovanie gotovnosti k professionalnomu samorazvitiju u studentov vuza v processe izucheniya psihologo-pedagogicheskikh disciplin', Kand.ped.n. abstract, Cheljabinsk.
24. Shestakova, TV 2006, 'Formuvannya hotovnosti maybutnykh pedahohiv do profesijnogo samovdoshkonalennya', Kand.ped.n. thesis, Kyiv.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2016р.